

Føreord

Ragni Vik Johnsen¹, Carola Kleemann¹, Øystein A. Vangsnes^{1,2} & Maud Westendorp¹

¹UiT Noregs arktiske universitet, ²Høgskulen på Vestlandet

Tolvte nordiske dialektologkonferansen fann stad på campusen til UiT Noregs arktiske universitet i Alta/Áltá/Alattio 15.–17. august 2022, gjort mogleg gjennom økonomisk støtte frå Fakultet for humaniora, samfunnsvitenskap og lærarutdanning og forskingsgruppa AcqVA Aurora ved UiT, samt frå Letterstedtska föreningen. Dette var tredje gongen denne fireårsvisse samlinga for nordiske dialektologar blei arrangert i Noreg – og første gongen i Sápmi – sidan den første utgåva fann stad i Göteborg i 1978: I august 1986 blei konferansen avvikla i Hamar og i august 2002 på Voss. (Ei fullstendig oversikt over tid og stad for konferanseserien følgjer etter denne innleiinga.)

Hovudtemaet for konferansen i 2022 var *Struktur, ideologi og mangfald*, noko som opna for tradisjonelle tilnærmingar til talemålsvariasjon samtidig som det også tok konsekvensen av at konferansen denne gongen blei arrangert i eit område prega av utstrekt språkkontakt og språkleg mangfald, og også ideologistyrte intervensjonar frå styresmaktene si side. Det trespråklege namnet på konferansestaden – Alta (norsk), Áltá (nordsamisk), Alattio (kvensk/finsk) – vitnar om at i det nordlege Noreg har talarar av samisk, kvensk/finsk og nordgermansk levd side om side i fleire hundre år, og fleirspråklegheit har til tider, i visse lokalsamfunn, vore norma heller enn unntaket. Ein sterk offentleg assimileringsspolitikk frå siste halvdel av 1800-talet etablerte språkkideologiar som har ført til omfattande språkskifte frå samisk og kvensk/finsk til norsk og som framleis i dag pregar språkforholda i landsdelen. Samtidig har motkrefter i seinare tid skapt ein sterk revitaliseringsvilje for dei historiske minoritetsspråka som etter kvart syner tydeleg att både i form av språkpolitikk og tilfang av nye språkbrukarar.

På konferansen i Alta/Áltá/Alattio vart det halde fire inviterte plenarføredrag og 25 seksjonsføredrag av språkforskarar frå heile Norden og jamvel vidare. To av plenarføredraga og tolv av seksjonsføredraga er omarbeidd til skriftlege arbeid samla i dette konferanseskiftet.

Mange av føredraga på konferansen handla om nordleg språkkontakt og språkmangfald eller tok føre seg variasjon i andre språk enn dei nordgermanske. Ikkje minst gjaldt det dei fire inviterte føredragshaldarane. JUSSI YLIKOSKI heldt plenarføredraget *Majoritetsspråkenes innflytelse på nordsamisk: velsignelse, forbannelse eller begge deler?* der han peikte på korleis statsgrensene som går gjennom det nordsamiske språkområdet, og dermed ulike majoritetsspråk, særleg norsk og finsk, påverkar utviklinga av nordsamisk og på sikt kan splitte språket i nye samiske språk. PIA LANE heldt plenarføredraget *"Tenk at man ikke kan lese sitt eget språk!" Standardiseringens mange ansikter* som handla om ulike sider og dilemma ein står overfor når det gjeld standardisering av eit språk som tidlegare ikkje har vore skriftfesta på sine egne premissar, i dette tilfellet kvensk. Artikkelvesjonar av desse føredraga er ikkje med i dette konferanseskiftet, men Lanes føredrag byggjer delvis på Lane (2015).¹

ELMA BLOM sitt plenarføredrag på konferansen har vorte til det skriftlege bidraget *Lexical and cognitive development of children learning regional languages: studies from the Netherlands*. I artikkelen sin, med utgangspunkt i at regionale språkbrukarar møter negative haldningar i Nederland, gir Blom ei oversikt over nederlandsk forskning om barn som tileignar seg regionale varietetar. Funn som gjeld leksikalsk og kognitiv utvikling hos barn i Fryslân og Limburg som lærer høvesvis frisisk og limburgisk, avdekkjer ingen språklege forseinkingar eller kognitive vanskar. Snarare kan det verke som at det nærstående lingvistiske forholdet til nederlandsk representerer ein språkleg rikdom som borna kan utnytte.

¹ Lane, Pia. 2015. Minority language standardisation and the role of users. *Language Policy* 14, 263–283. <https://doi.org/10.1007/s10993-014-9342-y>

Føreord

Plenarføredraget til den fjerde inviterte forskaren, MARIE MAEGAARD, er blitt til artikkelen *Dekolonial dialektologi*. Bak denne termen ligg ei bestemt teoriutvikling innanfor kritisk dialektologi, og Maegaard utforskar med Grønland som døme korleis kolonialisme både har vore årsak til kunnskap om grønlandsk, men òg korleis språksituasjonen for grønlandsk er no. Ho viser òg til utvikling av dekoloniale metodar for dialektologi for forskning på dagens grønlandske dialekter.

Så vidt vi veit er det første gongen deltakarane på denne konferanseserien er blitt presenterte for bidrag om grønlandske språkforhold, og det er verd å nemne at det i tillegg til Maegaard sitt plenarføredrag også var to seksjonsføredrag med grønlandsk tematikk, og eit av dei har vorte til ein artikkel i denne samlinga. Nedanfor går vi no, alfabetisk etter etternamnet til førsteforfattar, gjennom dei tolv bidraga i artikkelsamlinga som er baserte på seksjonsføredrag.

RAGNHILD LIE ANDERSON undersøker i artikkelen *Lektorstudentar og elevar på vidaregåande sine haldningar til dialekt, tospråklegheit og aksentprega norsk haldningane* til elevar i vidaregåande, samt hos kommande lærarar for denne elevgruppa. Som eit av fleire bidrag kastar artikkelen hennar lys over korleis skulen er ein stad der ulike typar språkleg variasjon møtest, og ein stad der også ulike språklege ideologiar blir brotne mot kvarandre. Resultata viser at haldningane til både elevar og lærarstudentar er blitt meir positive over tid, særleg når det gjeld kategorien “utanlandsk aksent”, samanlikna med tidlegare haldningsundersøkingar. Dette reiser et interessant spørsmål om korleis språklege diskursar knytt til mangfald og språkleg variasjon har endra seg i samfunnet over tid. Samtidig viser artikkelen også, til liks med tidlegare undersøkingar, at lærarstudentar er meir tolerante overfor språkleg variasjon enn elevar i skulen.

I artikkelen *To nye dialektordbøger fra Nordvestjylland, med tilføjelser* presenterer TORBEN ARBOE to ordbøker for Thy-dialekten på Nordvestjylland, sett inn i ein vidare tradisjon for dialektordbøker i Danmark. I tillegg til å gjere greie for oppbygginga av ordbøkene, tek også Arboe føre seg det leksikografiske grunnarbeidet frå gjennomgang av kartoteksetlar via digitalisering til systematisering av opplysningar og attgiving av illustrasjonar. Artikkelen ser også på korleis sentrale fonetiske særtrekk blir handsama.

I artikkelen *Eftertankar kring dialektala stänk* undersøker BJÖRN BIHL innslag av dialekt i forfattarskapen til den värmländske diktaren Gustaf Fröding. Bihl diskuterer ulike sider ved stilistikken til diktaren, og han problematiserer korleis ein kan måle og vurdere graden av dialekt i Fröding's dikt.

KRISTOFFER FRIIS BØEGH, INGER SCHOONDERBEEK HANSEN og METTE-MARIE MØLLER SVENDSEN har bidrege med artikkelen *Perceptuel dialektologi og sproglig variation i Danmark: En århusiansk tegn-et-kort-undersøgelse*. Bidraget rapporterer frå ei undersøking der forfattarane har utforska av kva for oppfatningar og haldningar språkbrukarar har til språkleg variasjon i Danmark basert på den perseptuell-dialektologiske undersøkingsmetoden «teikn-eit-kart-metoden». Ved hjelp av GIS-programvare aggregerer dei frå individuelle svar frå eit utval studentar til overordna mønstre. Artikkelen gir innsikt i korleis perseptuell dialektologi kan kaste lys over nye aspekt ved det språkideologiske biletet av sosiolingvistisk språkendring i det seinmoderne Danmark.

PHILIP DIDERICHSEN og TORBEN JUEL JENSEN gir oss eit innblikk i nye utviklingar innanfor korpuslingvistikk i bidraget *Samtaler i korpusformat: Repræsentation af talesprog i LANCHARTs korpusinfrastruktur*. I artikkelen gjer dei greie for oppdateringar i LANCHART-korpuset, som er ei omfattande samling av samtalar frå ulike regionar i Danmark og danske utvandrarsamfunn. Korpuset, som no er tilgjengeleg i TextGrid-format og med ein ny søkeinfrastruktur, gir forskarar høve til å studere talespråk med høg grad av detalj og fleksibilitet. Artikkelen diskuterer også utfordringar knytt til samtaledata og presenterer ei innovativ løysing for det dei kallar *partiturvisning*.

I bidraget *Nordisk-nordtysk kontakt i backspegeln: på väg mot en variationssensitiv modell av grammatisk arealitet* rapporterer SABRINA GOLL, STEFFEN HÖDER, SARAH PAETZKE og NINA STERNITZKE frå eit nordisk-nordtysk prosjekt som kombinerer dialektologi, realtypologi og kontaktlingvistikk. Prosjektet tar sikte på å identifisere og kartlegge grammatisk arealitet i nordiske og nordtyske varietetar med fokus på geografiske, sosiale så vel som situasjonelle aspekt. Artikkelen presenterer ei teoretisk og teknisk tilnærming som gjer det mogleg med ei djupare forståing av geografiske mønstre knytt til språkleg variasjon.

Bidraget frå ASGERD GUDIJKSEN, *Leksikalsk variation i de danske ømaal*, gir oss eit innblikk i dialektforskingas rike verd. Ved å undersøke leksikalsk variasjon i danske ømaal på grunnlag av Ømaalsordbogen, tar artikkelen sikte på å forstå terminologien knytt til ulike aspekt av det førindustrielle bondesamfunnet.

I artikkelen *LIA-korpusa – eldre talemålsopptak for norsk og samisk gjort tilgjengelege* presenterer KRISTIN HAGEN og ØYSTEIN A. VANGSNES forskingsinfrastrukturen bygd opp i prosjektet “Language Infrastructure made Accessible” (LIA) der ein har digitalisert og tilgjengeleggjort gamle opptak av norske og samiske talemål. Infrastrukturen omfattar fleire korpus, trebankar og morfologiske verktøy som representerer ein uvurderleg ressurs for språkforskarar og lingvistar til å utforske gamle opptak og forstå språkutvikling over tid.

HENRIK HOVMARK sitt bidrag, *Forestillinger om storby og landsby – og valg af dialekt eller standard*, knyter an til temaet sentrum versus periferi og korleis ein dialekt får vere umarkert standard og representere både makt og status, og få definere kva framtid ein ser for seg. I artikkelen sin tematiserer han korleis faktisk bruk av meir eller mindre standardiserte danske språktrekk kan henge saman med førestillingar om framtida hos 15-åringar, til dømes kor dei ser for seg å bu i framtida.

Bidraget frå DENNY JANSSON, *Dialektala möten i skolmiljö: Gymnasieelever talar om och på dialekt*, peiker på skolen som dialektal møteplass slik som også artikkelen til Anderson også gjer det (sjå over). Datamaterialet til Jansson er samla inn blant ungdommar som har valt yrkesfag på vidaregåande skule i Värmland. Dette er eit geografisk område der dialekten tradisjonelt sett har hatt høg status, og funna viser at ungdommane både bruker dialektale variantar og er positive til eigen dialekt. Jansson viser at ungdommane ikkje har einsarta haldningar og forhold til dialektbruk, og at dei orienterer seg mot ulike talespråklege ideal, noko som er med på å gjere skulen til ein dialektal møteplass, både når det gjeld haldningar og faktisk språkbruk. Funna viser korleis skulen som stad, og variasjonen som finst der, er ein del av ungdommane sitt metaspråklege medvit om dialektal variasjon.

Artikkelen *Sprogholdninger i center og periferi* av MALENE MONKA, MARIE MAEGAARD og NICOLAI PHARAO er eit anna bidrag som tematiserer forholdet mellom sentrum og periferi. I artikkelen presenterer forfatarane funn frå ei undersøking om umedvitne språkhaldningar som kjem til syne i vurdering av stemmepøver frå København-området og regionale strøk. Stemmepøvene blei vurderte av deltakarar frå eit regionalt sentrum og ein mindre by i ulike regionar av Danmark, og resultatane viste skilnader i haldningar til standardiserte dialektar mellom desse.

I artikkelen *Grønlandske dialekter og retskrivningen* skildrar NAJA BLYTMANN TRONDHJEM dagens dialektsituasjon på Grønland, og ho problematiserer standardiseringa av riksgørnlandsk skriftspråk. Trondhjem er særleg oppteken av følgjane standardiseringsval har for undervisningsspråket i grunnskulen og på gymnaset.

Til saman representerer desse 14 artiklane eit mangfald av perspektiv og innsikter om språkleg variasjon i Norden anno 2023, og vi vil rette ein stor takk til alle forfatarane for deira bidrag til denne samlinga. Alle artiklane har vore gjennom anonym fagfellelvurdering, og vi vil også rette ein stor takk til dei som har stilt opp som fagfellar. Dels har bidragsytarane sjølve lese og kommentert andre bidrag enn sitt eige, men ut over det vil vi takke ei rekkje forskarar og fagpersonar for deira verdifulle fagfellelvurderingar. Nærmare bestemt gjeld dette Edit Bugge, Dorthe Duncker, Lars-Erik Edlund, Oddrun Grønvik, Nanna Haug Hilton, Ingunn Indrebø Ims, Helene Jensberg, Randi Neteland, Oda Odden, Margunn Rauset, Rune Røstad, Caroline Sandström, Lisa Södergård, Åshild Søfteland, Ingvild Valen-Sendstad.

Oversikt over utgåver av Nordiske dialektologkonferansen

DIALEKTOLOGKONFERENS 1978, GÖTEBORG, 15.–16. SEPTEMBER 1978.

Rapport: *Dialektologkonferens 1978*, sammenstilt av Sven Benson og Hugo Karlsson med hjelp fra Birgitta Ernby, Inger Lindstedt, Kerstin Vansvik og Maj-Britt Abramson. Dialekt- og ortnamnsarkivet, Göteborgs universitet, 1978.

ANDRA NORDISKA DIALEKTOLOGKONFERENSEN, VASA, 12.–14. AUGUST 1982.

Føreord

- Rapport: *Förhandlingar vid Andra nordiska dialektologkonferensen i Vasa 12–14 augusti 1982*, redigert av Peter Slotte. *Folkmålsstudier*, 28, 1983.
- TREDJE NORDISKE DIALEKTOLOGKONFERANSEN, HEDMARKTOPPEN FOLKEHØYSKOLE, HAMAR, 11.–13. AUGUST 1986.
Rapport: *Nordiske studiar: Innlegg på den Tredje nordiske dialektologkonferansen 1986, Skrifter frå Norsk målførearkiv XL*, redigert av Andreas Bjørkum og Arve Borg. Universitetsforlaget, 1988. ISBN 82-00-02669-8.
4. NORDISKE DIALEKTOLOGKONFERENSE, ASKOV HØJSKOLE, 12.–16. AUGUST 1990.
Rapport: *4. Nordiske Dialektologkonferanse Askov Højskole, 12.–16. august 1990. Danske folkmål* 33, 1991. ISSN 0106-4630.
- FEMTE NORDISKA DIALEKTOLOGKONFERENSEN, SIGTUNA, 17.–21. AUGUST 1994.
Rapport: *Nordiska dialektstudier: föredrag vid femte nordiska dialektologkonferensen Sigtuna 17-21 augusti 1994*, redigert av Maj Reinhammar. Uppsala universitet, 1997. ISBN 9185540773
- SJÄTTE NORDISKA DIALEKTKONFERENSEN, KARIS, 12.–16. AUGUSTI 1998.
Rapport: *Förhandlingar vid Sjätte nordiska dialektologkonferensen i Karis 12–16 augusti 1998. Folkmålsstudier* 39, 2000, redigert av Ann-Marie Ivars og Peter Slotte. ISBN 952912273X
- SJUANDE NORDISKE DIALEKTOLOGKONFERANSEN, VOSS, 14.–17. AUGUST 2002.
Rapport: *Nordisk dialektologi*, redigert av Gunnstein Akselberg, Anne Marit Bødal og Helge Sandøy. Novus, 2003. ISBN 9788270993819
8. NORDISKE DIALEKTOLOGKONFERENSE, ÅRHUS, 15.–18. AUGUST 2006.
Rapport: *Nordisk dialektologi og sociolingvistik: foredrag på 8. Nordiske Dialektologkonferanse, Århus 15.-18. august 2006*, redigert av Torben Arboe. Peter Skautrup Centret for Jysk Dialektforskning, Nordisk Institut, Aarhus Universitet, 2007. ISBN 978-87-990871-1-2
- NIONDE NORDISKA DIALEKTOLOGKONFERENSEN, UPPSALA, 18.–20. AUGUST 2010.
Rapport: *Studier i dialektologi och sociolingvistik: Föredrag vid Nionde nordiska dialektologkonferensen i Uppsala 18–20 augusti 2010*, redigert av Lars-Erik Edlund, Lennart Elmevik og Maj Reinhammar. *Acta academiae regiae Gustavi Adolphi*, nr 116, 2011. ISBN 9789185352906
- TIONDE NORDISKA DIALEKTOLOGKONFERENSEN, MARIEHAMN, 20.–23. AUGUST 2014.
Rapport: *Ideologi, identitet, intervention: Nordisk dialektologi 10*, redigert av Jan-Ola Östman, Caroline Sandström, Pamela Gustavsson og Lisa Södergård. *Nordica Helsingiensia* 48 – *Dialektforskning* 5, Helsingfors universitet, 2017. ISBN 978-951-51-2997-0
- DEN ELFTE NORDISKA DIALEKTOLOGKONFERENSEN, REYKJAVÍK, 20.–22. AUGUST 2018.
Heimeside: <https://conference.hi.is/dialektolog2018/>
- TOLVTE NORDISKE DIALEKTOLOGKONFERANSEN, ALTA/ÁLTÁ/ALATTIO, 15.–17. AUGUST 2022.
Heimeside: <https://uit.no/dialektolog2022>
Rapport: Denne artikkelsamlinga – *Nordlyd* 47(2): *Struktur, ideologi og mangfald*, redigert av Ragni Vik Johnsen, Carola Kleemann, Øystein A. Vangsnes & Maud Westendorp. Publisert ved UiT Noregs arktiske universitet. <https://doi.org/10.7557>